

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un Kişileri

The Characters of Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy

Dursun Can Eyüboğlu*^{ID}

Öz

İnsanın ürettiği, geliştirdiği, şekillendirdiği şeylerden biri, binlerce yıllık ortak hafızasının bir ürünü olan sözlü kültür ürünleri, onlardan biri de destanlardır. Dede Korkut da dahil, birçok destanın çekirdeğini oluşturan temel unsurlar tarihin derinliklerine uzanmaktadır. Bazı destanların kökeni efsanevi-mitolojiktir. Bazı destanların ortaya çıkışı ise kabilelerin, devlet kurumunun ortaya çıkışı, büyümesi, kabileler ve devletler arasındaki mücadeleler, milli kahramanların ortaya çıkış süreci ile paralel bir gelişme göstermiştir. Dede Korkut Destanları başta olmak üzere destanların büyük çoğunluğu, başlangıçta eski soyluların yaşamlarını yansıtmış, tarihi süreç içerisinde destanlar halk arasında yayıldıkça, destanlarda halkın yaşamı yaygınlaşmıştır. Dede Korkut Destanları'nın birçok türde birçok varyantı, nüshası, el yazması vardır. Dede Korkut'ta geçen kişilerin adları genellikle arkaik adlardır. Bazıları eski Türk kavimlerinin adıdır. Bazıları Oğuz boylarının adıdır. Dede Korkut Kitabı'ndaki sekizinci boy Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'dur. Boyun konusu, bir kahramanın, yurda kötülük yapan bir olağanüstü varlığı yenerek yurdunu kurtarmasıdır. Boyun kökleri efsanevi-mitolojiktir ve doğaüstü varlıklarla mücadele üzerine kurulmuştur. Bu açıdan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile benzeşmektedir. Bu iki destani efsanenin kökleri tarihin derinliklerine uzanmaktadır. Boyun başkahramanı Basat'tır. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Alp Rüstem, Aruz, Basat, Bayındır Han, Bügdüz Emen, Dede Korkut, Kapak Han, Kara Güne, Kıyan Selçuk, Konur Koca Sarı Çoban, Mamak, Muhammed, Oğuz Han, Perri Kızı, Salur Kazan, Tepegöz, Uşun Koca, Yapağılı Koca, Yünlü Koca kişi adları geçmektedir. Bu çalışmada Dede Korkut'taki Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un kişileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Basat, Tepegöz, Destan, Kişi.

Abstract

One of the things that humans produce, develop, and shape is oral culture, which is the product of thousands of years of collective memory. One of its forms is the epic. The fundamental elements that form the core of many epics, including Dede Korkut, extend deep into history. The origins of some epics are legendary and mythological. The emergence of some epics, on the other hand, paralleled the development of tribes and state institutions, the struggles between tribes and states, and the rise of national heroes. The vast majority of epics, especially the Dede Korkut Epics, initially reflected the lives of the old nobles, and as the epics spread among the people throughout history, the life of the people in the epics became widespread. There are numerous variants, copies, and manuscripts of the Dede Korkut Epics, spanning various genres. The names of the people mentioned in Dede Korkut are generally archaic. Some are the names of ancient Turkic tribes. Some are the names of Oghuz tribes. Eight epics in the Book of Dede Korkut is Basat Tepegöz'ü Oldurduğu Boy. The subject of the epic is that a hero saves his country by defeating a supernatural being that harms the country. The roots of the epic are legendary and mythological, and it is based on fighting supernatural beings. In this respect, it resembles Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu. The roots of these two epic legends go back to the depths of history. The protagonist of the epic is Basat. In Basat Tepegöz'ü Oldurduğu Boy, the following personal names are mentioned: Alp Rustem, Aruz, Basat, Bayındır Han, Bugdüz Emen, Dede Korkut, Kapak Han, Kara Güne, Kıyan Selcuk, Konur Koca Sarı Coban, Mamak, Muhammed, Oguz Han, Perri Kızı, Salur Kazan, Tepegöz, Usun Koca, Yapağılı Koca, Yunlu Koca. In this study, the characters of Basat Tepegöz'ü Oldurduğu Boy in Dede Korkut were examined.

Keywords: Dede Korkut, Basat, Tepegöz, Epic, Character.

* Sorumlu yazar / Corresponding author dursuncaneyuboglu@gmail.com

Araştırma Makalesi / Research Article & Benzerlik / Similarity: 12

Başvuru / Submitted: 22 Haziran 2025 & Kabul & Accepted: 4 Eylül 2025

Atıf / Citation: Eyüboğlu, D. C. "Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un Kişileri", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 24 (2025): 1-24.

Giriş

Milyarlarca yıl önce evren oluşmaya başladı. Sonra yaşadığımız gökadamız Samanyolu, yıldızımız Güneş, gezegenimiz Dünya oluştu. Dünya üzerinde zamanla karalar ve denizler ortaya çıktı. Sonra canlılar belirdi. Bu canlılar içerisinde bizim türümüz insan gelişti. Zamanla insan öteki canlı türlerine göre baskın hale geldi, herşey gibi o da evrimleşti; tarihi süreç içerisinde aletleri, yemekleri, evleri, dilleri, inanışları, kabileleri, milletleri, devletleri, takımları, şirketleri vs. akla gelebilecek birçok şeyi icat etti. İnsanın ürettiği, geliştirdiği, şekillendirdiği bu unsurlardan biri de binlerce yıllık ortak hafızasının bir ürünü olan sözlü kültür ürünleri, onlardan biri de destanlardır. Destanlar insanların uzun yıllar boyunca dilden dile, nesilden nesile aktararak ortak hafızalarında yaşattıkları, mücadele ve kahramanlığın ön plana çıktığı sözlü kültür ürünleridir. Yüzlerce yıl boyunca aktarım nedeniyle içerisinde ait olduğu milletin tarihi-coğrafi-kültürel gelişimine paralel bir şekilde birçok toplumsal unsurları da katmışlardır.

“Destanlar, uzun tarihi süreç içerisinde ortaya çıktığı milletin yaşantısına ve gelişimine paralel bir şekilde gelişen, içerisinde toplumun dil, kültür, edebiyat, mitoloji, inanış, gelenek ve görenek, örf ve adet, sosyal ve siyasi kurumlar, askeri faaliyetler, yiyecek-içecek, giyim-kuşam ve gündelik yaşam gibi çok geniş bir alanı kapsayan bilgiler içeren, başlangıçta sözlü olarak ve bir müzik aleti eşliğinde söylenen, tarihi süreç içerisinde çeşitli şekillerde yazıya geçirilen milli anlatılardır.” (Eyüboğlu, 2019, s. 50).

Destanlar tarih değildir, ancak tarihe tamamen ilgisiz de değildir. Destanlar tarihten doğar, öyle ki destan için tarihi olayların millet yaşamında bıraktığı izlenimlerin şiirleşmiş, sanat eseri haline gelmiş şeklidir denilebilir (Ergin, 2017, s. 9).

Destan, kesinlikle belirlenmesi zor bir zamanda ve çok defa basit bir yumak halinde doğar; bu yumak halkın içinde yayılırken, bir de benimsenmişse, hemen değişmeye başlar ve yaşanan dünya ile yeni hayal dünyasında yeni unsurlarla kısa zamanda, ana çizilerini korumakla birlikte çok değişik ve daha büyük bir yumak haline gelir; sözlü edebiyattan yazılı edebiyata ne kadar geç geçilirse, o kadar değişik fakat o ölçüde zengin olur (Sepetçioğlu, 1998, s. 19).

Söylence varlıklarının gerçek kaynağı yazıdan önceki dönemdir. Yazının bulunuşu, bu dönemde doğan söylencelere ve inanç ürünlerine yenilerini ekleyerek koruma olanağı sağlamıştır. Diğer taraftan ise yazının, söylence ürünlerinin çoğalmasını önlediği, söylentilerin artmasını engellediği de görülür. Yazıya geçen sınırlanır, en çok olduğu gibi kalır, dilden dile geçerken bile yazıya geçmiş bütünlüğünü koruyabilir. Yazısız dönemde, olay, öykü, söylenti dilden dile aktarılırken, insandan insana geçerken, yeni alıntılar, yeni birikimler kazanır. Yazının yaygınlaşmasından sonra insan düşüncesinin söylence yaratma gücünde bir duraklama başlamıştır, bunun en açık örneği, dilden dile geçen, ağızdan ağıza aktarılan halk gülmeceleridir. Belli bir dönemde yazıya geçen olduğu gibi kalırken, yazıya geçmeyen boyuna değişir, beslenir, genişler, çoğalır (Eyüboğlu, İ. Z., 1998, s. 49-50). Bu açıdan sözlü kültür ürünlerinin sadece eldeki mevcut görümlerine bakarak bir yorumda bulunmak yanıltıcı olabilir. Bugün sadece bir sözlü kültür ürününe, bir destana adı yansımış bir kişi, belki de eski devirlerde adı etrafında oluşmuş çok büyük bir destan kahramanıydı. Geriye sadece adı kalmış, hakkındaki

anlatılar başka destan kahramanlarının hatıralarına dahil olmuş olabilir. Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nun ve başkahramanı Bamsı Beyrek'in adının bazı varyantlarda Alpamış, Kozı Körpeş-Bayan Sulu, Aşık Garip, Şahsenem-Garip, Boz Oğlan-Yusuf Ahmet, Sayatlı Hemra, Şah Kasım, Dengiboz vb. farklı adlarla bilinmesi buna örnektir. Sadece Dede Korkut Kitabı'ndaki metne bakarak bu kişi/karakter/tip hakkında bir genelleme yapmak doğru bir yaklaşım olmaz. Çünkü bu anlatı, batıda birkaç bin yıl önceye ait antik Grek kaynaklarına geçen, günümüzde doğuda Altaylar'a ve daha ötesine uzanan varyantları olan, büyük destan dairesidir.

M.Ö. 12-M.Ö. 10 binli yıllardan sonra, Buzul Çağı'nın sona ermesiyle birlikte, hava sıcaklıkları artmış, buzullar ve karlar eriyerek sulak alanlar çoğalmış, av hayvanlarının sayısı azalmış, tarım icat edilmiş, yerleşik yaşama geçilmeye başlanmış, ilk tarihi yapılar ortaya çıkmış, nüfus artmış, kabileler ortaya çıkmış, organizasyonlar gelişmiş, yeni inanışlar, mitolojiler, efsaneler, akrabalık-soy bağları, yurt-vatan anlayışı vb. icat edilmiş, işbölümü, rekabet, müttefiklikler artmış, hayvanlar evcilleştirilmiş, iletişim (yazı, mektup vb.) ve ulaşım (at, deve vb.) gelişmiş, madenler kullanılmış, bazı madenler (altın, gümüş) ön plana çıkmaya başlamış, yeni teknikler icat edilmiş, kültür bölgeleri, milletler, devletler ortaya çıkmıştır. İnsanlığın son on-on iki bin yılda geçirdiği değişimler sözlü kültür ürünlerine ve Dede Korkut'a yansımıştır; Buzul Çağı'ndan sonra buzulların-karların eriyerek sulak alanların oluşması sel-tufan mitlerinin ve mitolojilerdeki dünyanın sudan oluştuğuna yönelik inanışların altyapısını oluşturmıştır; evrenin, gökyüzünün, yeryüzünün oluşumuna dair mitler Oğuzname'ye yaşam vermiştir; insanın yaşama bağlılığı, yaşamı sorgulaması, sağlık anlayışının ve doğal ilaçların gelişmesi Korkut, Deli Dumrul, Dumuzi gibi ölümle mücadele efsanelerinin temelini oluşturmıştır; insanın iyi ile kötü arasındaki mücadeleye yönelik ürettiği mitleri Basat-Tepegöz anlatısına hayat vermiştir; insanın hayvanları evcilleştirmesi Basat, Boğaç Han, Kan Turalı efsanelerinin temelini oluşturmıştır; insanın evrene, doğaya, üremeye, erkek-kadın ilişkilerine, yaşama dair türlü inanışları Bamsı Beyrek-Banu Çiçek, Kan Turalı-Selcen Hatun anlatılarının altyapısını oluşturmıştır; insanın geyik kültüründen atlı kültüre geçişi Begil-Emren anlatısına hayat vermiştir; insanın müzik aletlerini, çalgıları icat etmesi Korkut efsanelerine yansımıştır. Bütün bunlar tarihi olaylarla harmanlanmış, yeni kültürel unsurlarla gelişmiş, çeşitli motiflerle zenginleşmiş, varyantlaşmış, mahallileşmiş, şekil değiştirmiş, yazıya geçirilmiştir.

Dede Korkut Kitabı, dünya edebiyatının altın hazinesinin değerli bir incisi ve Türk halklarının ortak edebi mirasıdır. Ona hak ettiği değeri vermek ve koruyup, gelecek kuşaklara ulaştırmak, bilim adamlarını bekleyen önemli bir görevdir (Iskakov ve İbrayev, 2000, s. 293). Bu açıdan Dede Korkut Destanları üzerine yapılan, onu çeşitli açılardan inceleyen, içerdiği bilgileri ve güzellikleri ortaya koyan her bir çalışma ayrı bir değere sahiptir.

Oğuzname esasına dayalı Dede Korkut Destanları, yakın tarihe bakıldığında, Oğuzların henüz farklı sınırlara sahip olmadıkları zaman diliminde, bütün Oğuz Türklerinin ortak sözlü geleneğinin bir ürünü, eski tarihe bakıldığında ise bütün Türk boylarının ortak destanlarıdır (Erdem, 1998, s. 324). Türk tarihi ve Türk dili gibi tek kaynağa bağlı olan ve zamanla farklı coğrafyalara uyum sağlayarak, yeni kahramanlara bağlı

olarak tekrar tekrar üretilen bir Türk destanı anlayışı söz konusudur (Bekki, 2016, s. 280).

Dede Korkut Destanları'nın destan, hikaye, efsane, masal, mit vs. türlerde çok sayıda varyantı, nüshası, el yazması bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en bilineni, metinlerin keşfedilmiş oldukları yerler olan Dresden ve Vatikan adlarıyla bilinen iki nüshası olan Dede Korkut Kitabı'dır (Ergin, 1964; Ergin, 1989; Gökyay, 1973; Tezcan ve Boeschoten, 2001; Özçelik, 2016). Ayrıca Berlin kopyası da vardır. Dede Korkut Destanları'nın bir varyantı ise Türkmen Halk Nüshası'dır ve Türkmen/Türkmenistan varyantı olarak bilinmektedir (Erdem, 1998; Tural ve Nurmehmet, 1999). Dede Korkut Destanları'nın bir varyantı da 2019 yılında keşfedilerek bilim dünyasına duyurulmuş olan Türkmen Sahra/Günbet el yazmasıdır (Ekici, 2019; Shahgoli vd., 2019). Destanın yakın zamanda keşfedilen Ankara, Bursa gibi yazmaları da vardır (Sertkaya, 2022). Destanın çeşitli Türk halklarından ve öteki milletlerden yapılmış olan birçok derleme varyantı da bulunmaktadır. Gelecekte destanın yeni nüshaları, el yazmaları keşfedilebilir, bir sözlü kültür ürünü olarak yaşayan varyantlarından yeni derlemeleri de yapılabilir.

Dede Korkut Destanları, *Dresden* nüshasında 12, *Vatikan* nüshasında 6 boydan oluşmaktadır. Vatikan nüshasındaki 6 boy, ayrıca Dresden nüshasında da yer alan boylardır. Dresden nüshası her bakımdan daha geniş ve kapsamlıdır. Türkmenistan varyantı *Türkmen Halk Nüshası* olarak bilinmektedir. Türkmenistan'dan derlenmiş Dede Korkut boylarının sayısı 18 olup, bunların 12'si Dresden nüshası ile paralel boylardan oluşmaktadır, buradaki diğer 6 boy ise Dresden ve Vatikan nüshalarında yoktur. *Türkmen Sahra/Günbed* el yazmasında ise 1 boy ve birçok soylama vardır. Dede Korkut Destanlarının bugün bilinen 19 farklı boyunun olduğu söylenebilir. Gelecekte yeni bulunabilecek nüshalarla, boylarla veya varyantlarla bu sayı değişebilir (Eyüboğlu, 2024, s. 77).

1. Dede Korkut Kişileri

Bu bölümde Dede Korkut'taki kişilere yer verilecektir. Birçok değerli araştırmacı Dede Korkut Destanları'nda adları geçen kişilerden bahsetmişler, onları çeşitli açılardan değerlendirmişlerdir. Burada destanlardaki kişiler genel olarak ele alınarak genel bir değerlendirme yapılacaktır. Dede Korkut'taki topluluğun bir bütün olarak ele alınması kişilerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü Dede Korkut'taki kişiler/karakterler/tipler bir yönden bireysel özellikler taşıırken, bir yönden de bir topluluğun üyesidirler. Dede Korkut'taki anlatılar günümüzdeki gibi bireyselliğin ön planda olduğu bir dönemin ürünü değil, toplumun ve boy/kabile düzeninin de göz önünde bulundurulduğu eski devirlerin bir ürünüdür. Bu sebeple birçok Dede Korkut kahramanının/karakterinin düşüncelerinde, davranışlarında, sözlerinde, içerisinde yaşadıkları toplumun izleri de görülmektedir. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'daki kişiler Dede Korkut'ta görülen ve okuyucuya bir arada yaşamış gibi gösterilen Oğuz topluluğunun bir üyesidirler. Bu nedenle Dede Korkut'taki kişilere de genel anlamda yer verilmiştir. Böylece Dede Korkut anlatılarındaki ve Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'daki kişilerin/karakterlerin/tiplerin, anlatıdaki Oğuz topluluğunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Faruk Sümer'in dile getirdiğine göre, Dede Korkut'taki destan kahramanları ve sahnede görünen kişiler yaşamış gerçek tarihi kişilerdir. Kahramanların adları, sanları,

mevkileri, özellikleri onların uydurulmuş kimseler olmadıklarını göstermektedir (Sümer, 1959, s. 414-422). Bu durum Dede Korkut Destanları'nın, en azından bazılarının, tarihi yönünün bir yansımasıdır. Destanlar bire bir tarih değildir, ancak içerisindeki bazı kişilerin, özelliklerinin, unvanlarının, unsurların, az veya çok, tarihi bağları da vardır. Eski Türklerin/Oğuzların tarihindeki bazı kişiler, halklar, dönemler bunları etkilemiş, şekillendirmiş, yönlendirmiştir. Zaten halk tarafından tarihi bağlarının olduğuna inanılmamış olsaydı, destan yönü zayıf olurdu. Nitekim Dede Korkut'taki, özellikle Salur Kazan çevresindeki destanların, az veya çok, tarihi bağları da vardır. Ancak Deli Dumlul ve Basat-Tepegöz gibi destandan ziyade efsane yönü baskın olan anlatıların tarihi yönü zayıftır.

Ahmet Bican Ercilasun'un dediğine göre, Dede Korkut Kitabı'nın esas kahramanı Salur Kazan'dır. Dört boy; Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy, doğrudan Salur Kazan ve ailesi etrafında gelişmektedir. Son boyda Salur Kazan, Aruz Koca ve Bamsı Beyrek merkezdedir. Dede Korkut Hikayeleri *Salur Kazan Destanı* gibi düşünülebilir. Boğaç Han, Deli Dumlul ve Kan Turalı dışındaki boylarda ağırlıklı olarak Salur Kazan ve onun etrafındaki kahramanlar vardır (Ercilasun, 2004, s. 68).

Ahmet Bican Ercilasun, Dede Korkut Hikayeleri'ni tarihi olarak sınıflandırırken hikayelerde adı geçen kişileri esas almış, hikayeleri, Dede Korkut'un baş kahramanı Salur Kazan ve ailesi etrafında dönen boylar, Salur Kazan'ın çağdaşı olan kahramanlara ait boylar ve Salur Kazan'ın çağdaşı olmayan kahramanlara ait boylar olarak sınıflandırmıştır. Ercilasun'a göre bu sınıflandırma şöyledir: a) Salur Kazan ve ailesi etrafında dönem boylar (Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy). b) Salur Kazan'ın çağdaşı olan kahramanlara ait boylar (Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu). c) Salur Kazan'ın çağdaşı olmayan kahramanlara ait boylar (Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Duha Koca Oğlu Deli Dumlul Boyu, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu) (Ercilasun, 2004, s. 69).

Ülkü Eliuz, Dede Korkut'taki şahıs kadrosunu karakter yapıları bakımından dört kategoriye ayırarak incelemiştir: *Baş kahramanlar*, edebi eserlerde iç dünyaları ve yaşamları ayrıntılı bir şekilde belirtilen, birinci derecedeki kahramanlardır; *norm karakterler*, anlatma esasına bağlı edebi eserlerdeki birinci dereceden kahramanlardan sonra bireysel planda en fazla derinliğe sahip, en çok boyutlu olan kahramanlardır; *kart karakterler*, tek bir karakteristik özelliğin sembolü olan, hedef objeye varmayı engelleyen karşı güç grubundaki karakterlerdir; *fon karakterler*, anlatma esasına bağlı eserlerde, en az derinliğe sahip kişi ya da kişilerdir. Buna göre Dede Korkut Hikayeleri'ndeki karakterler şöyle sınıflandırılabilir: *Baş kahramanlar*: Boğaç Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Uruz, Deli Dumlul, Kan Turalı, Yigenek, Basat ve Tepegöz, Emren, Segrek; *Norm karakterler*: Karaçuk Çoban, Dirse Han, Bay Böri ve Bay Bican Bey, Kadın kahramanlar (Boğaç Han'ın annesi, Burla Hatun, Banu Çiçek, Deli Dumlul'un hanımı, Selcen

Hatun, Begil'in hanımı ve diğer bütün Oğuz'un yiğit kadınları), Dede Korkut, Bayındır Han; *Kart karakterler*: Deli Karçar, Yalancıoğlu Yaltacuk, Aruz Koca; *Fon karakterler*: Dede Korkut Hikayeleri'nde on iki hikayenin kahramanı olan beyler, kendi yaşam maceralarının anlatıldığı hikayeler dışında her hikayede fon karakter olarak yer alırlar, hikaye baş kahramanı yardıma muhtaç olduğunda veya zor durumda kaldığında bir ordu gibi düşman üzerine akın ederler. Bunun dışında düşman melikleri, düşman erleri de bu gruba eklenebilir (Eliuz, 2001, s. 64-82). Ülkü Eliuz'un bu tespitleri oldukça değerlidir. Burada birçok Dede Korkut kişisi destanlardaki karakter durumuna göre yer almaktadır. Bu karakterlerin rolü ve işlevi de anlatıya göre değişmektedir. Bir boyda başkahraman olarak yer alan ve anlatıda merkeze konan bir kişi, başka bir boyda bir fon karakter olarak yer alabilmekte, sadece ismen geçebilmektedir.

Pervin Ağaçanzade'nin çalışmasında belirttiğine göre, Dede Korkut Kitabı on iki destan ve bir Ön Söz'den oluşmaktadır ve bu destanların her biri aşıkların ataları olan ozanlar tarafından yaratılmıştır. Ancak hepsinde Dede Korkut'un izi vardır. Gerçekte bütün destanlar ona aittir, kahramana ad bağışlayan, olaya renk katan ve destanı meydana getiren odur. Dede Korkut Destanları tamamen feodal dönemin ürünü olup, aşiretlik-derebeylik toplumunun başında büyük hükümdar hanlar hanı Bayındır Han vardır. Bayındır Han, tarihi ve gerçek bir şahsiyettir. Dede Korkut Kitabı'nın asıl kahramanları, Gazan Han ve onun etrafında toplanan yiğitler topluluğudur. Destanlarda genellikle Gazan'ın kahramanlığından bahsedilir. Evinin yağmalanmasından, kahramanlarının, oğlunun ve kendisinin tutsak düşmesine kadar her şeyden söz edilir. Ellerinde kımız mızraklar bulunan halktan ve çobanlardan da bahsedilir. Karaca Çoban düşmanın karşısında mertlik ve kahramanlıkla duran cefakar halkın sembolüdür. Kardeşlerinin ikisini feda ederek sürüsünü yağmadan kurtarmıştır. Destanın baştan sona kahramanı olan Karaca Çoban, Gazan'dan daha cesur ve daha güçlü olarak tasvir edilmiştir. Azrail'e karşı koyan, adı ve izi kaybolmuş Deli Dumrul da ölüm ve aşkın amansız savaşında, aşkın yardımcı olmuş ve bunu da başarmıştır. Gazan Han'ın oğlu Oruz da kişilikli ve cesur bir kahramandır. Cesaret ve kahramanlık ünüyle makam ve nüfuz sahibi olan Dirse Han oğlu Boğaç ve Bozatlı Beyrek gibi diğer kahramanlar da Oğuzlar arasından çıkmıştır. Dede Korkut'ta kadınlar da erkekler gibi cesur ve savaşçıdır. Destanlarda sadakatli kızların kardeş, çocuk, anne, kadın ve erkeğine olan rıyasız sevgileri işlenmiştir ve kadınlar binici, ok atıcı, cesur, yiğit, savaş manzumeleri söyleyen ve rakip arayan şeklinde tasvir edilmiştir. Dirse Han'ın karısı, oğlunun geç kaldığını görünce onu bulmak için atına binmiş ve kırk güzel kızla birlikte dağlara doğru yönelmiş, sonunda yaralı oğlunu bulup getirmiştir. Oruz tutsak düşünce, annesi Burla Hatun silahlanmış, oğlunu kurtarmak için savaş meydanına gitmiş ve Kağan gibi pehlivanları yenmiştir. Kanturali'nin nişanlısı Selcen Hatun hayatını ortaya koyarak düşmana saldırmıştır. Banu Çiçek, gelin olmadan önce nişanlısı Beyrek'i sınyan bir kızdır ki, onu savaş meydanına götürmüş, ok atmış, at koşturmuş, güreş tutmuş ve onun kahramanlığına inandıktan sonra karısı olmuştur. Deli Dumrul destanında, kahramanın akrabalarının arasında onun yerine Azrail'e kendi canını teslim eden bir kişi vardır, o da sadakat ve fedakarlığını gösteren karısıdır. Destan kahramanlarından bazıları, gerçek olmayan, doğaüstü güçlere karşı koymuşlardır, bunlardan birisi Deli Dumrul'dur, iyi yaratılışlı genci kurtarıncaya kadar Azrail'in peşinden gitmiş, savaşmışlar ve başarılı da olmuştur. Bu tür mücadeleler Tepegöz ve Basat

destanında da tasvir edilmiştir. Tepegöz alnının ortasında tek gözü olan bir şeytandır. Basat, üç oğlundan ikisini Tepe Göz'ün yediği yaşlı kadının inleyişini duymuş, kardeşi Kıyan Selçuk'un da onun elinde olduğu haberini almış, sonra bu büyük ve korkunç hayvanın kuyruğunu tutup onunla mücadele etmiş, zaferle Oğuzların arasında dönmüştür (Ağacanzade, 2011, s. 232-242).

Dede Korkut Destanları'nda adlarına boy düzenlenen kahramanlar Boğaç Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Kan Turalı, Yigenek, Basat, Begil/Emren, Segrek, Uruz'dur. Dede Korkut'ta başkahramanlar ve önemli rol üstlenen kişiler; Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda Boğaç Han ve Dirse Han, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da Salur Kazan ve Karacuk Çoban, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da Kazan Bey ve Uruz, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu'nda Deli Dumrul, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu'nda Kan Turalı ve Selcen Hatun, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Yigenek, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Basat ve Tepegöz, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda Begil ve Emren, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu'nda Segrek ve Egrek, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy'da Kazan ve Uruz, İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da Kazan ve Beyrek'tir.

Dede Korkut araştırmalarında, başta Bayındır Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek karakterleri olmak üzere, Dede Korkut kişileri genellikle ayrı ayrı tek bir karakter gibi ele alınmıştır. Oysa ki, başta Bayındır Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek karakterleri olmak üzere, adları belirtilen her bir kahramanda birçok farklı tarihi tabaka vardır (Eyüboğlu, 2019, s. 175).

Dede Korkut kahramanlarının adları, birkaç tanesi hariç, arkaik isimler olup, birçok destanlaşmış adlardır, yani dilden dile, kuşaktan kuşağa aktarılan, hatırlamayı ve aktarımı kolaylaştıran türde adlardır. Adların bazıları kavim adıdır: Kanlı Koca, Uşun Koca gibi. Bazıları Oğuz boylarının adıdır: Bayındır Han, Salur Kazan gibi. Oğuz Beyleri, boy beyleridir ve boylarının adları zamanla kişi adlarının önüne geçmiştir; örneğin, Salurların Kağanı zamanla Salur Kağan, Bayındırların Hanı zamanla Bayındır Han haline gelmiştir (Eyüboğlu, 2019, s. 175). Dede Korkut'taki beylerin çoğunun adı ise Oğuz boy adı değildir: Bamsı Beyrek, Kazılık Koca, Yigenek, Aruz, Uruz, Basat vb. Ancak tarihi süreç içerisinde, Türk coğrafyasında, bazı Oğuz-Kıpçak boylarında bu adları taşıyan oymaklar var olmuştur.

2. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un Kişileri

Faruk Sümer'in eserinde kaydettiğine göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da olmuş bir olay saklıdır. Yani Tepe-Göz, bir Kıpçak beğini temsil etmektedir. Bu Kıpçak beği karşısında Oğuzlar'ın daha ziyade ya da özellikle Boz-Ok kolu (Dış Oğuz) yenilgilere uğramış ve onların birçok ünlü beğleri ölmüşlerdir. Bunlar Boz-Ok'ın başo Uruz Koca'nın oğlu Kıyan Selçuk, Düzen oğlu Rüstem, Demir Donlu (zırhlı) Mamak ve iki kardeşi ile birlikte Aruk Candan idiler. Uruz Koca'nın küçük oğlu Basat sonra Tepe-Göz'ü yenerek onun Boz-Ok'la a çektiği acıların öcünü almıştır (Sümer, 1972, s. 422).

Ahmet Bican Ercilasun'un belirttiğine göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un kahramanı Basat, Dede Korkut'un esas kahramanlarından Aruz'un oğlu olduğu ve Tepegöz gibi Oğuz'un başına bela olmuş bir canavarı öldürdüğü halde diğer boylarda geçmez. Sadece İç Oğuz'a Dış Oğuz Ası Olup Beyrek Öldüğü Boy'da Beyrek'in, elini, obasını yağmalamasından çekindiği bir yiğit olarak adı anılır. Buna karşılık Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Kara Göne, Düzen Oğlu Alp Rüstem, Bügdüz Emen, Kıyan Selçük, Basat'tan önce Tepegöz ile savaşan ve Tepegöz tarafından öldürülen yiğitler olarak geçerler. Salur Kazan da Tepegöz'le savaşmış ama onu yenememiştir. Bu nedenle Basat da aynı zamanda yaşamıştır. Basat gibi bir yiğidin adının diğer boylarda geçmemesinin nedeni de diğer kahramanlardan daha genç olmasından kaynaklanmaktadır. Son boydaki isyan hikayesi hariç, Salur Kazan ve Beyrek etrafında gelişen diğer boylardaki olaylar sırasında Basat henüz çocuk olmalıdır, bu nedenle diğer boylarda geçmemesi de normaldir. *Topkapı Oğuznamesinde* Urulmuş Han olarak geçen Basat, yedi yıllık bir seferden dönerek Tepegöz'ü öldürmüştür. Muhtemelen Basat ilk akınına çıkmıştır ve Dede Korkut'taki olaylar onun çocukluk yıllarında veya yedi yıllık seferi sırasında meydana gelmiştir. O akındayken Tepegöz pek çok ünlü Oğuz yiğidini telef etmiş, akından dönen genç yiğit Basat da Tepegöz'ü öldürmüş ve korkulan, çekinilen bir kahraman olmuştur. Bu nedenle de Beyrek, isyan boyunda ondan çekinmiştir (Ercilasun, 2004, s. 67).

Yine Ahmet Bican Ercilasun'a göre, Dede Korkut Hikayeleri'nin ortaya çıktıkları zaman olarak sıralanmasında aykırı durumlar olabilir. Örneğin; Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Bügdüz Emen, Kara Göne, Alp Rüstem, İç Oğuz'a Dış Oğuz Ası Olup Beyrek Öldüğü Boy'da da vardır, eğer bu isyan boyu, Tepegöz'den sonra ise, bu durumun olmaması gerekirdi. Ancak destanlarda bu tip karışıklıklar her zaman olabilir. Destan anlatıcısı, Tepegöz'ün öldürdüğü kahramanları sayarken gerçekçi ve mantıklı düşünmek zorunda değildir, en yiğitlerden üç beş tanesini sayar (Ercilasun, 2004, s. 68). Ahmet Bican Ercilasun'un bu tespitleri değerlidir. Destan anlatıcıları ozanlar, anlatıyla ilişkisi olup olmadığına bakmaksızın, bildiği çeşitli kişilerin adını sayabilir ki, bu durum sözlü kültür ürünleri için normaldir. Böylece birçok yeni kişiler de anlatıya dahil olur. Dede Korkut'ta kişilerin toplu olarak anıldığı birçok sahnede bunun örneği görülmektedir.

Ümral Kırman'ın söylediğine göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'daki kişiler şunlardır: Aruz Koca, Bayındır Han'ın at çobanı, Basat, Dede Korkut, Konur Koca Sarı Çoban, Peri Kızı, Kam Gan oğlu Bayındır Han, Tepegöz, Dadılar, Oğlancıklar, Salur Kazan, Kara Göne, Düzen oğlu Alp Rüstem, Uşun Koca oğlu Segrek, Demir Giyimli Mamak, Bin Bügdüz Baş Emen, Kıyan Selçük, Yünlü Koca, Yapağılı Koca, Kapak Kan, Esir, Kapak Kan'ın karısı, Basat'ın annesi (Kırman, 2004, s. 119-122).

Muhammed Abdulbasit Sezer'in bahsettiğine göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da kişiler düzlemi Basat ve Tepegöz üzerine kuruludur. Basat'ın temsil ettiği ülkü değer kişiler arasında bilge, şaman, otacı, ara bulucu Dede Korkut, hanlar hanı Bayındır Han, Oğuz toplumuna mensup Aruz Koca, Yünlü Koca, Yapağılı Koca, Kapak Kan'ın karısı, At çobanı sayılabilir. Tepegöz'ün temsil ettiği karşı değer düzleminde de Oğuz'a kötülük yapıp oç alan Tepegöz, bu felaketin ortaya çıkmasına neden olan tamahkar Sarı

Çoban ve aslında masalların güzel ve iyi huylu kahramanı olan peri kızı vardır (Sezer, 2019, s. 86-87).

Aysuda Şahin'in yazdığına göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da; başkişi Basat'tır. Norm karakterler; Aruz Koca, Dede Korkut'tur. Kart karakterler; Tepegöz, peri kızı (Tepegöz'ün annesi), Konur Sarı Çoban'dır. Kart karakterler tematik gücün karşısında yer alan ve kahramanların alplikten alperenliğe yükselmesine yardımcı olan karşıt güçlerdir. Fon karakterler; Yunlu Koca, Yapağılı Koca, Karıçuk, Bayındır Han, Kazan, Alp Rüstem, Kara Göne, Uşun Koca Oğlu, Demür Tonlu Emen, Kıyan Selçuk'tur (Şahin, 2017, s. 214-225).

Tuğba Akkoyun Koç'a göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, olaylarda atfedilen öneme bağlı olarak, alt ve üst söylem gruplarının her ikisi de *biz*'den oluşan kişilerdir. Etkin, haklı, doğru grubun içinde Basat, Aruz Koca ve diğer Oğuzlar; haksız, yanlış grubun içinde Sarı Çoban ve Depegöz vardır. Sarı Çoban "*Oğuz'un başına zeval getiren*", Depegöz de "*ibretlik*"tir. Boyda Basat ve Depegöz'e eşit söz hakkı verildiği görülmekte olup, metnin belkemiği bu ikilinin mücadelesine dayandığından bu durum mantıklıdır. Sarı Çoban, öznesi olduğu durumlarda dahi konuşmaz, davranışlarından bahsedilir, anlatıcı/yazar onun içinden geçenleri bilir ve aktarır, söylemi pişmanlık, korku, ibret alma üzerinedir. Dede Korkut, Basat'ın topluma kazandırılmasında ve Depegöz'le anlaşma sağlanmasında etkin rol oynamıştır. Dede Korkut'un eylemleri ve söylemleri Basat'a zaman kazandıran, kendini ortaya koymasını sağlayan bir işleve sahip olmuştur. Kazan Han, tıpkı Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'ndaki Emen'in işlevi gibi, karşılaşılan sorunun/düşmanın büyüklüğünü hatırlatıcı ve gözdağı verici söylemlere sahiptir. Aruz Koca, oğlu bulunduğu, Depegöz'ü evlat edinmek istediğinde ve Basat Depegöz'e saldırmaya karar verdiğinde konuşmuştur ki, her üç söylemde can kurtarmayı hedeflemiştir (Akkoyun Koç, 2020, s. 135-136).

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un konusu, bir kahramanın, yurda kötülük yapan bir olağanüstü varlığı yenerek yurdunu kurtarmasıdır. Aslında destanın kökleri efsanevi-mitolojik-şamanistiktir ve anlatılarda, inanışlarda yer alan doğaüstü varlıklarla mücadele üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile benzeşmektedir. Bu iki destani efsanenin kökleri tarihin derinliklerine uzanmaktadır. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da düz yazı kısımların çok, soylamaların ise diğer birçok destana göre daha az olduğu görülmektedir. Bu yüzden de içindeki bilgilerin birçoğu destansı anlatımdan uzak, rivayet şeklinde anlatılmıştır. Bu durum anlatının türüyle ilgili olmalıdır.

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un başkahramanı Basat'tır. Destanda önemli rolleri olan kişiler; Basat, Tepegöz, Dede Korkut, Bayındır Han, Salur Kazan, Aruz, Perri Kızı, Konur Koca Sarı Çoban'dır. Destanda adı belirtilmeyen Kapak Han'ın Hatunu da önemli bir rol oynamış, Basat'a kardeşini öldüren Tepegöz'ün verdiği zararları söylemiştir. Destanda Tepegöz'ün zarar verdiği birçok Oğuz beyinin adı da geçmektedir. Destancı bildiği beylerin adlarını sayarak sahneyi kalabalık göstermeye çalışmıştır. Destani efsanedeki Tepegöz ve Peri Kızı kişileştirilmiş doğaüstü varlıklardır. Aslında Dede Korkut'taki başta Dede Korkut, Bayındır Han, Salur Kazan, Deli Dumrul, Basat

başta olmak üzere, kişilerin, kahramanların çoğunun en alt tabakalarında bu durum gözlemlenmektedir. Yani en alt tabakasında eski Türklerin, hatta eski atalarının ortak hafızalarında, inanışlarında, mitolojilerinde yarattıkları, tanrısalılaştırdıkları doğaüstü, olağanüstü kişiler/karakterler/tipler tarihi süreç içerisinde, zamanla tarihileşme ve destanlaşma sürecine girerek, çeşitli dönemlerde yaşamış tarihi kişilerin hatıralarıyla kaynaşarak, gerçek birer tarihi kişi gibi algılanarak, mevcut görünümlerine evrilmişlerdir. Bu yüzden bir sözlü kültür ürünü olan Dede Korkut'taki her bir kişinin/karakterin/tipin, az veya çok, tarihi-destani-efsanevi-mitolojik yönleri vardır.

Dede Korkut'taki bazı sahnelerde birçok kişinin adı birarada geçmektedir. Bunlardan biri, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Tepegöz'ün zarar verdiği Oğuzların anlatıldığı kısımdır. Boyda şöyle demektedir: “*Depegöz görüb kakadı. Bir agacı yerinden kopardı. Atub elli altmış adam helak eyledi. Alplar başı Kazana zarb urdı, dünya başına tar oldu. Kazanın kardaşı Kara Göne Depegöz elinde zebun oldu. Dozan oğlu Alp Rüstem şehid oldu. Uşun Koca oğlu Segrek gibi pehlevan elinde şehid oldu. Ayruk candan iki karındaşı Depegöz elinde helak oldu. Demür tonlu Mamak elinde helak oldu. Bıyığı Kanlu Bügdüz Emen elinde zebun oldu. Ag sakallı Aruz Kocaya kan kusdurdu. Oğlu Kıyan Selcükün ödi yarıldı. Oguz Depegöze kar kılmadı, ürkdi kaçdı.*” (Tezcan ve Boeschoten, 2001, s. 148).

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'daki kişi adları şunlardır: Alp Rüstem, Aruz, Basat, Bayındır Han, Bügdüz Emen, Dede Korkut, Kapak Han, Kara Güne, Kıyan Selçük, Konur Koca Sarı Çoban, Mamak, Muhammed, Oğuz Han, Perri Kızı, Salur Kazan, Tepegöz, Uşun Koca, Yapağılu Koca, Yünlü Koca.

Alp Rüstem: Dede Korkut Kitabı'nda *Alp Rüstem*, *Düzen-oğlu Alp Rüstem* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda ayrıca *Doğsun oğlu Rüstem* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda *Alp Rüstem* adı 4 boyda geçer: Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy. Dede Korkut Kitabı'nda *Doğsun-oğlu Rüstem* adı da bir boyda, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda geçer (Gökyay, 1973, s. 319; Ercilasun, 2004, s. 63-64).

Orhan Şaik Gökyay'ın kaydettiğine göre, İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da, iki yerde *Alp Rüstem* diye geçmesi, bu iki Rüstem'i kesin olarak ayırmaya olanak vermese de *Alp Rüstem* ile *Düzen-oğlu Alp Rüstem* aynı kişidir (Gökyay, 1973, s. CLXIX).

Faruk Sümer'in eserinde söylediğine göre, Alp Rüstem, Oğuz beğleri içerisinde Türkçe adı taşımayan iki beğden (ötekisi Şir Şemşeddin) biridir. Babasının adı Düzen'dir. Boz-Ok beğlerindendir. Alp Rüstem, kendisini “*iki kardeş bebeğin öldürüp zelil gezen*” olarak tanıtmıştır ki, bu acıklı olayın nasıl olduğuna dair ayrıntılı bir bilgi yoktur (Sümer, 1972, s. 401).

Alp Rüstem, Dede Korkut'ta adının aslı Türkçe olmayan birkaç kişiden biridir. *Alp* sözcüğü Türkçe'dir. Rüstem, Farsilerin/İranlıların efsanevi bir kahramanının adıdır. İnsan ruhu tarihin her döneminde, her milletinde aynı olmuş; yiğitlik, kahramanlık gibi

değerler her millette takdir edilmiştir. Tarihi-destani-efsanevi-mitolojik kökleri olan bazı kahramanlar milletlerin sözlü kültürlerinden birbirlerine geçerek yayılmışlardır. Türklerin tarihi-destani-efsanevi-mitolojik kahramanı Köroğlu, Taciklerin, Ermenilerin vb. halkların da bir kahramanı haline geldiği gibi, diğer halkların bazı kahramanlarının da Türk destanlarına sonradan katılması olasıdır. Bir diğer olasılık da Rüstem gibi, Fars kültürünün etkisindeki bir adı almış bir Türk hükümdarının, beyinin, kahramanının hatıralarının, sonradan destana katılmasıdır. Türk tarihinde Rüstem adını taşıyan bazı kişiler vardır. Dede Korkut'taki Alp Rüstem'de birçok tarihi tabaka vardır.

Aruz: Dede Korkut Kitabı'nda *Aruz*, *Aruz Koca* olarak geçmektedir. Adı 4 boyda geçer: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy (Gökyay, 1973, s. 319; Ercilasun, 2004, s. 63).

Faruk Sümer'in kaydettiğine göre, Aruz/Uruz Koca, Dış Oğuz kolunun beyidir; Beylerbeyi Kazan'ın dayısıdır ve lakabı *at ağızlı*'dır, kendisi *koca* (yaşlı) sözcüğü ile de nitelenmiştir; İki oğlu vardır: Kıyan Selçuk ve Basat; Kıyan Selçuk, Tepegöz'le yapılan mücadelelerde ödü sızdıb ölmüş, Basat ise Tepegöz'ü yenmişti. Aruz/Uruz Koca, beden yapısı hakkında söylenenlere göre, uzun boylu, kolları, bacakları zayıf ve incedi (Sümer, 1959, s. 427-428).

Fuzuli Bayat'ın dediğine göre, tarihi kaynaklara göre, kengeş beyleri orduda Kocalar adıyla ayrı bir teşkilat oluşturuyorlardı ki, Dede Korkut'ta buna işaret eden yerler vardır. Dede Korkut'ta, beylerbeyi Salur Kazan'ın topladığı aksakallar şurasına, unvanına ve sosyal durumuna göre Aruz Koca başçılık yapıyordu. Aruz Koca, *koca* unvanını taşıyordu, Taş Oğuzların başkanıydı, divanda Kazan Bey'in solunda yer alıyordu (Bayat, 2000, s. 71).

Aruz Koca, Salur Kazan'ın dayısı, Kıyan Selçuk ve Basat'ın babasıdır. Salur Kazan'ın dayısı Aruz'un adı, Efrasyab'ın oğlu Arız ve Salur Kazan'ın oğlu Uruz'un adı ile oldukça benzerdir. Bu nedenle zamanla Oğuznamelerde ve rivayetlerde bu karakterlerin hatıraları arasında bazı karışıklıklar olmuş olabilir. Dede Korkut'taki Aruz tipinde birkaç tarihi tabaka vardır; Oğuznamelerde Aruz'un Afrasyab'ın oğlu Arız'a benzetilmesinde görülen, Milattan Önceki asırlara uzanan bir alt tabaka; 6.-7. asırlara ve 7.-8. asırlara dayanan bir alt tabaka vardır (Eyüboğlu, 2019, s. 185-186).

Aruz'un Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da önemli bir yeri ve rolü vardır. Oğuz'a sorun çıkaran, birçok Oğuz beyinin helak olmasına neden olan Tepegöz gibi bir başbelası suni yollarla Aruz'a bağlanmıştır. Aynı şekilde Tepegöz'ü öldürerek ortadan kaldıran kahraman Basat da suni yollarla Aruz'a bağlanmıştır. İkisi de dışarıda bulunmuş çocuklardır ve sonradan Aruz'la ilişkilendirilmişlerdir. Basat ve Tepegöz gibi aralarında mücadele ve savaş olan iki zıt kutbun, suni yollarla da olsa, Aruz'a bağlanması dikkat çekicidir. Niçin bu kişiler, Dede Korkut'ta birçok Oğuz beyi, İç Oğuz beyi olduğu halde, bir Dış Oğuz beyi olan Aruz'a bağlanmıştır? Üstelik Aruz, İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da da savaşı başlatan kişidir. Bunun tarihi-coğrafi-kültürel temelleri olmalıdır. Aruz karakterinin/tipinin Oğuzların/Türklerin hatıralarında bazı izler bıraktığı açıktır.

Basat: Dede Korkut Kitabı'nda *Basat* olarak geçmektedir. Adı 2 boyda geçer: *Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy*, *İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy* (Gök-yay, 1973, s. 320; Ercilasun, 2004, s. 64). *Basat*, *Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy*'un başkahramanıdır.

Pertev Naili Boratav'ın eserinde yazdığına göre, *Basat*, Dede Korkut Kitabı'nda kendisine bir anlatı adanan kahramanlardan biridir. Eserde, mucizevi bir çocukluğu ve *Tepegöz'e* kahramanca karşı çıkışı anlatılmıştır (Boratav, 2012, s. 39).

Faruk Sümer'in eserinde söylediğine göre *Tepe-Göz* ismini taşıyan korkunç ve olağanüstü bir yaratıkla savaşıyan *Basat*, *Oğuz Eli'nin Boz-Ok*, yani *Dış Oğuz* kolunun başı, *Uruz Koca'nın* küçük oğlu, *Kıyan Selçuk'un* kardeşidir. *Basat'ın* adı yalnızca kendi destanında değil, aynı zamanda sonuncu boy olan *İç Oğuz'a Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy*'da da geçmektedir. Bu boydaki kavgada, *Üç-Ok (İç-Oğuz)* ve *Boz-Ok (Dış-Oğuz)* arasında düşmanlık çıkararak, babası *Uruz Koca'nın* metbuu *Kazan'a* ayaklandığı sırada, *Basat'tan* korkulan bir şahsiyet olarak bahsedilmiştir. *Beylerbeyi Salur Kazan'ın* inakı *boz aygırlı Beyrek*, çıkan bu düşmanlık nedeniyle *Basat'ın* ordasını basıp herşeyini eline geçireceğinden kaygılanmıştı. *Basat'ın* ağabeyi *Kıyan Selçuk'un* *Tepegözle* yapılan savaşlarda ödü sızdırdığı söylenmiştir. *Basat* da, ağabeyinin öcünü almak için *Tepe-Göz* ile savaşmaya karar vermişti. *Tepegöz* ile yapılan savaşlarda *Oğuzlar'dan* çok sayıda kimse de ölmüştü. *Basat*, *Tepegöz'ü* yenip öldürmüş ve muhtemelen, kardeşinin ve eldaşlarının öcünü almıştı (Sümer, 1972, s. 388-389).

Kamal Abdulla'nın bahsettiğine göre *Basat*; Dede Korkut Kitabı'nın en enformatif (bilgilendirici) tipidir; *Basat'ın* üzerinde *Oğuz* toplumunun geçtiği değişik gelişme aşamalarını izlemek olasıdır; eski *Oğuzların* doğayla karışıkları zamanla, doğanın içinden çıkan, yeni insan ilişkilerinin, toplum içi ilişkilerin yarattığı zaman, birincisinden ikincisine geçiş, özellikle mitolojik anlamda estetik bir şekilde *Basat* tipine yansımıştır; *Basat*, estetik olduğu gibi belirli bir işlev de taşıyan bilimsel bir tiptir. *Basat*, doğanın konyundan çıkmış bir kahraman olup, aslan yatağında büyüye de ve insanlar arasına getirildikten sonra birçok kez büyüdüğü yere, doğaya kaçıp geri dönse de insanın doğaya galip gelmesi ve medeniyetin ilerlemesi gerektiği için, medeniyeti temsil eden *Basat'ın*, doğayı temsil eden güce, yani *Tepegöz'e* karşı galip gelmesi, onu kör etmesi ve onun yalvarışlarına karşın başını kesmesi, medeniyetten doğaya dönülemeyeceğini göstermektedir (Abdulla, 2015, s. 259-260).

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un başkahramanı *Basat'tır*. Bu anlatıda kendisine önemli bir yer verilmiştir. *Basat*, Dede Korkut Kitabı'nda, Dede Korkut'un gelip ad verdiği üç kahramandan (*Boğaç Han*, *Bamsı Beyrek*, *Basat*) biridir (Eyüboğlu, 2019, s. 233).

Basat, Dede Korkut Kitabı'ndaki en gözüpek, korkusuz, cesur kahraman olarak görünmektedir. *Basat* alplar alpıdır. *Oğuzların*, *Tepegöz'ün* elinde helak olmasından, *Tepegöz'ün* bir sürü kişiyi hatta birçok Dede Korkut kahramanını öldürmesinden korkmayarak, *Tepegöz'ün* üzerine, yuvasına kadar gitmiş, tek başına karşı koymuş ve öyle bir canavarı öldürmüştür. Bu yönüyle Dede Korkut'ta *Basat'ın* yiğitliği en üst derecededir. *Oğuzların* mücadele edemediği düşmanla o tek başına mücadele ederek onu

yenmiştir. Doğanın çocuğu Basat, doğanın dengesini bozan Tepegöz'ü ortadan kaldırmış, böylece Dünya tekrar dengeye kavuşmuştur (Eyüboğlu, 2022, s. 137).

Basat, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un başkahramanıdır. Anlatıya göre aslan tarafından büyütülmüştür, Han'ın ilkıcısı/at çobanı tarafından görülmüştür, Aruz tarafından evlat edinilmiştir, Dede Korkut tarafından adı konulmuştur, Tepegöz'le üvey kardeş olmuştur. Basat tipinin, her ne kadar tarihin bazı dönemlerindeki kişilerden hatıralar da bünyesine katmış olabilirse de kökeni mitolojiktir. Zaten Tepegöz gibi mitolojik bir düşmanla da Basat gibi mitolojik bir kahramanın mücadele etmesi uygundur. Anlatının birçok masallaşmış varyantı da vardır. Anlatıda birçok boşluklar vardır. Bu yüzden de gerek Basat gerek Tepegöz hakkındaki bazı noktalar belirsizdir. Basat adını alırken Oğuzlar için bir kahramanlık göstermemiştir, ancak adını aldıktan çok sonra Tepegöz gibi bir devî yenerek Oğuzları büyük bir sorundan kurtarmıştır. Dede Korkut'ta birçok boyda genç kahramanların yaşlarıyla ilgili olarak zaman kavramı bulunurken, Basat ile Tepegöz karakterlerinde/tiplerinde zaman kavramı önemsizdir. Anlatı bazı yerlerinde destansı hava verilmeye çalışılmış olsa da aslında bir efsane, daha doğrusu çeşitli efsanelerin bir araya gelmesiyle ve kaynaşmasıyla oluşmuş efsaneler silsilesidir. Basat ile Tepegöz arasındaki mücadeleler, ayrıntılardaki birçok unsurlar, birçok bakımdan mantık sınırlarını aşan türdendir, olağanüstüdür. Basat Oğuzların başına bela olan, sorunlar çıkaran, birçok Oğuz beyini helak eden Tepegöz'ü öldürmüştür, Oğuzları kurtarmıştır. Basat'ın adı kendi anlatısı dışında İç Oğuz'a Dış Oğuz Ası Olup Beyrek Öldüğü Boy'da kendisinden korkulan, çekinilen bir kişi olarak da geçmektedir.

Bayındır Han: Dede Korkut Kitabı'nda *Bayındır Han*, *Han Bayındırlar*, *Han Bayındır*, *Hanlar Hanı Bayındır Han*, *Hanlar Hanı Han Bayındır*, *Kam Gan-oğlu Han Bayındır* olarak geçmektedir. Türkmen (Türkmen Halk Nüshası) varyantında *Bayandar Han*, *Bayandır Han* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı 9 boyda geçer: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy. Türkmen varyantında adı 7 boyda geçer: İza Berilediren Nesilsiz, Bamsım Birek, Imra, Dışoğuzların Gever Hanlığına Karşı Köreşi, Oğuzların Melallaşmakı, İğdir, Gorkutın Gabrı Kazılığ-İI (Gökyay, 1973, s. 320-324; Erdem, 1998, s. 794; Ercilasun, 2004, s. 61). Türkmen Sahra el yazmasında, soylamalarda ve Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy'da Bayındır Han'ın adı geçmektedir (Ekici, 2019, s. 174-175, 178, 200-204).

Muharrem Ergin'in yazdığına göre, Dede Korkut'ta, bütün beylerin kendisine tabi oldukları han; genel olarak *hanlar hanı* diye gösterilen, Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda *padişah* olarak nitelendirilen, Kam Gan oğlu Bayındır Han'dır. Oğuz ülkesinin hükümdarı olan Bayındır Han, genel olarak arka plandadır, hikâyelerin hiçbirinde kahraman olarak görünmez. Bayındır Han'ın hikâyelerdeki rolü; beylere akın izni vermek, gerektiği zaman beyleri büyük divanına toplamak ve yılda bir kez büyük bir ziyafet vermektir. Boğaç ve Tepegöz boylarında sahnede biraz görünse de rolü seyirci olmaktan öteye gitmez (Ergin, 1989, s. 23).

Bahadır Bumin Özarslan'ın dile getirdiğine göre, Dede Korkut'ta Bayındır Han, Oğuz boylarının liderliğini üstlenmekte ve hiyerarşik ilişkide en üst sırada yer almaktadır. Bayındır Han, bütün Oğuz beylerini her yıl bir araya toplayarak toy düzenler, Oğuz beylerinin sefere çıkmasına izin verir, divanı toplar. Bayındır Han, sahip olduğu iktidarı kullanırken yürütmeye ilişkin konularda görevlendirme yapabilmektedir. Bir veziri (Kazılık Koca), divanı, beylerbeyi (Salur Kazan) de vardır (Özarslan, 2012, s. 103-108).

Kubilayhan Erman'ın söylediğine göre, Dede Korkut'ta Bayındır Han'ın "*sancak tutan han*" olması dikkat çekici olup, böylelikle büyük önem verilen ve kutsiyet atfedilen iki varlık olan sancak ve Büyük Han'a bir arada yer verilmiştir (Erman, 2014, s. 111).

Dede Korkut Kitabı'nda Bayındır Han'ın tarihi ve sembolik kişiliği baskındır, ef-sanevi-mitolojik kökleri ise zayıftır. Bunda destanda fazla bir işlevi olmamasının da payı büyüktür. Dede Korkut Kitabı'nda, Oğuzlar'daki bir iç mücadelenin bir yansıması olan Begil Oğlu Emren'in Boyu'nda Bayındır Han'ın tarihi kökleri, yöneticilik niteliği kısmen bellidir. Diğer destanlarda ise Bayındır Han'ın işlevi daha ziyade sembolik yöneticiliktir. Çoğu destana Bayındır Han tipinin dahil olması da sonraki dönemlerde olmuştur (Eyüboğlu, 2022b, s. 308-309).

Bügdüz Emen: Dede Korkut Kitabı'nda *Bin Bügdüz Başları Emen, Bügdüz Emen, Emen* olarak geçmektedir. Adı 5 boyda geçer: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy (Gökay, 1973, s. 321; Ercilasun, 2004, s. 62).

Viktor Maksimoviç Jirmunskiy'in çalışmasında belirttiğine göre, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy'da Bügdüz Emen için "*hiddetlendiği zaman bıyıklarından kan fışkırdı*" söylenmiştir ki, bu destani niteliği, Azerilerdeki destan kahramanı Koroğlu için de söylenmiştir; Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu'nda Emen, Yegenek'in hocasıdır ve altı kez onun babası Kazılık Koca'yı tutsaklıktan kurtarmaya girişmiş ancak başarısızdır; Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Emen, Tepegöz'ü yenememiştir; Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy ve Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy'da Oğuz beylerinin düşmana karşı yaptıkları sefere katılmıştır; İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'da Dış Oğuzlar'ın Kazan'a karşı çıkardıkları ayaklanmaya katılmıştır (Jirmunskiy, 1961, s. 626).

Faruk Sümer'in yazdığına göre, Dede Korkut'ta, Bügdüz Emen, Boz-Oklar'da Uruz Koca'dan sonra gelen en nüfuzlu beğ gibi görünmektedir. Lakabı *bıyığı kanlı*'dir. Bügdüz Emen, Yigenek'in dayısıdır (Sümer, 1972, s. 400).

Didem Genç'in dediğine göre, Türkmen Sahra nüshasında, Soylama 8'de, Oğuz Beyleri ve yiğitlikleri üzerinde durulmuştur. Emen adıyla, Oğuzlar içerisinde sahabe olan, Oğuzlardan hacca, Kabe'ye giden bir kişi vardır (Genç, 2020, s. 92-93).

Dede Korkut/Korkut Ata/Korkut: Dede Korkut Kitabı'nda *Dede, Dedecüğüm, Dede Korkut, Dedem, Dedem Korkut, Dede Sultan, Korkut Ata* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Atam Gorkut, Gorkut, Gorkut Ata* olarak geçmektedir. Dede

Korkut Kitabı'nda adı tüm boylarda, 12 boyun tamamında geçer: Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy. Adı ayrıca Dede Korkut Kitabı'nın Giriş bölümünde de geçer. Türkmen varyantında adı 9 boyda geçer: Iza Berilediren Nesilsiz, Törelî Beğ, Bamsım Birek, Imra, Dışoğuzların Gever Hanlığına Karşı Köreşi, Oğuzların Melallaşmak, İğdir, Gorkutın Gabrı Kazılığı-I, Gorkutın Gabrı Kazılığı-II (Gökyay, 1973, s. 321; Erdem, 1998, s. 797-798; Ercilasun, 2004, s. 61).

Orhan Şaik Gökyay'ın eserinde dile getirdiğine göre, Dede Korkut, birçok sıfatları kendisinde toplamış bir kişidir. Dede Korkut Kitabı'nın başından sonuna kadar, halkın atası, kabilenin reisi, bilgin, güçlü bir ulus ozanı, hakim olarak Dede Korkut'un tasviri görülmektedir. Dede Korkut, hanlara ve kabileye öğütler verir, yol gösterir, sorunları çözer. Sözleri saygıyla yerine getirilen bir danışman olarak bilinir, kerametler sahibidir. Türklerin hikmet ve musiki piri sayılır. Bir halk hakimi ve şamandır. Sözde ve şiirde üstündür, büyü yapmakta, kerametler göstermekte, gayıptan, geçmişten ve gelecekte haberler vermektedir (Gökyay, 1973, s. CXXVI-CXXXIII).

Avelbek Konıratbayev'in çalışmasında söylediğine göre, Korkut, sadece bir bahşı veya küyçü değil, Dede Korkut Kitabı'ndaki destanlara bakıldığında, yetenekli şair, irticalen şiir okuma sanatının büyük ustası, jırav (ozan) olarak görülmektedir. Dede Korkut'ta işlenen konular sonraları bütün Türk kavimlerinin destanlarına geçmiştir. Bu yüzden Korkut, Türk kavimlerinin, günümüzde ise Türk halklarının ortak destanlarının ilham atası, Türk destanının ilk örneğini dünyaya getiren ve söyleyen destancı, aynı zamanda bir küyçüdür (Konıratbayev, 2000, s. 173).

Dede Korkut Destanları eski Türklerin yaşamını anlatır; dili, destani-hikayevi-efsanevi tarihi, kültürü, değerleri, inanışları, giyim kuşamı, davranışları, gelenek ve görenekleri, ekonomik yaşamları, yönetim şekilleri, yaşadıkları coğrafya, yaşamlarında yeri olan hayvanlar ve bitkiler vb. birçok konu hakkında değerli bilgiler verir. Dede Korkut / Korkut Ata / Korkut, destanların anlatıcısı, bu değerli bilgilerin günümüze ulaşmasında büyük bir emeği ve katkısı olan, tarihi, destani, hikayevi, efsanevi, mitolojik, bilge bir kişidir, Türklerin atasıdır (Eyüboğlu, 2019, s. 499-501).

Dede Korkut, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Basat'a adını vermiştir. Oğuzların başına bela olan Tepegöz ile Oğuz arasında anlaşma yapmak için Tepegöz'e aracı olarak gitmiştir. Boyun sonunda boy boylayıp soy soylamış, dua etmiştir.

Kapak Han: Dede Korkut Kitabı'nda Kapak Han olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 326; Ercilasun, 2004, s. 65).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Kapak Kan, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, adı bir yerde geçen, halktan bir kişiydi. Anlaşmaya göre, Kapak Kan, Tepegöz'e iki

oğlundan birini vermiş, biri kalmış, sıra ikinci oğluna gelmiş, oğlanın anası da bunun üzerine Basat'tan yardım istemişti. Basat, gaza dönüşü getirdiği tutsaklardan birini hatuna vermiş, bu şekilde ana ikinci oğlunu kurtarmıştı (Gökyay, 1973, s. CLXII).

Kara Güne: Dede Korkut Kitabı'nda *Kara Güne* olarak geçmektedir. Adı 6 boyda geçer: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy (Gökyay, 1973, s. 326; Ercilasun, 2004, s. 62).

Faruk Sümer'in dile getirdiğine göre, Kara Güne, Salur Kazan'ın kardeşidir. Beğlerin toplantısında her zaman ağabeyinin sağında otururdu. Kara Güne'nin Kara Budak adında bir oğlu olduğu söylenmektedir (Sümer, 1972, s. 399).

Bahaeddin Ögel'in söylediğine göre, Topkapı Sarayı'ndaki Oğuzname'de Kara Küne'ye yapılmış alkış vardır. Buradan anlaşıldığına göre Kara Küne, Kara-dere adlı bir yerde doğmuş olmalıdır (Ögel, 1994, s. 121-122).

Kıyan Selçük: Dede Korkut Kitabı'nda *Kıyan*, *Kıyan Selçük* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Koyan Selcuk* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer. Türkmen varyantında adı bir boyda, Bamsım Birek'de geçer (Gökyay, 1973, s. 327; Erdem, 1998, s. 801; Ercilasun, 2004, s. 64).

Orhan Şaik Gökyay'ın eserinde yazdığına göre, Kıyan Selçük, Dış Oğuz beylerindendi fakat İç Oğuz Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy'daki Dış Oğuz ayaklanmasında, kendisi ya da oğlu Dünder katılmamışlardı. Kıyan Selçük'e hikayede ayrı bir yer verilmemiş, ancak kendisinden Dünder'in babası ve Aruz'un oğlu olarak söz edilmiştir. Yazıcıoğlu Oğuznamesi'nde, *Kıyan Selçük* yerine *Kıyan Busat* ifadesi geçmektedir. Kıyan kelimesi bir özel adın parçası olmaktan öte bir sıfattır. *Kıyan* kelimesi Kazancada (Tatarca), Başkurtçada *kurnaz*, *keskin zekalı* anlamında kullanılmaktadır. Karacuk Çoban'ın iki kardeşinden birinin adı da *Kıyan Gücü*ydü (Gökyay, 1973, s. CLXVII-CLXVIII).

Konur Koca Sarı Çoban: Dede Korkut Kitabı'nda *Konur Koca Sarı Çoban* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 321; Ercilasun, 2004, s. 64).

Orhan Şaik Gökyay'ın eserinde yazdığına göre, Sarı Çoban, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Aruz'un çobanı olarak bir yerde geçmektedir ki, burada kullanılan *Sarı*, bir oymak adından öte, renk belirten bir sıfat olmalıdır. Konur Koca Sarı Çoban, Peri kızını gebe bırakmış, ondan *Depegöz* (Tepegöz) adını taşıyan, Oğuz'un başına bela olan bir oğlu olmuştur (Gökyay, 1973, s. 321, CLXXV).

Nesrin Feyzioğlu'nun çalışmasında yazdığına göre, Konur Koca Sarı Çoban, sıradan bir çoban olmayıp hikayede Oğuz'un önünde yürüyen olarak tarif edilmesi dikkat çekicidir. Sarı Çoban, "*tamah etmek*" olarak ifade edilen bir yasağı çiğnemiş, bundan sonra hem bilincin hem de bedeninin değiştiği bir ibret nesne ortaya çıkmıştır (Feyzioğlu, 2004, s. 57).

Konur Koca Sarı Çoban ifadesinde aslında Konur Koca ve oğlu Sarı Çoban olarak iki kişinin adının geçmekte olup, arada unutulmuş bir *oğlu* sözcüğü olmalıdır. Yani bu adın doğrusu *Konur Koca Oğlu Sarı Çoban* olmalıdır (Eyüboğlu, 2019, s. 375).

Mamak: Dede Korkut Kitabı'nda *Mamak* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 327; Ercilasun, 2004, s. 64-65).

Orhan Şaik Gökyay'ın bahsettiğine göre, Mamak, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Tepegöz'ün elinde helak olan Oğuz beylerinin arasında adı "*demür donlu*" sıfatıyla geçmektedir (Gökyay, 1973, s. CLXVIII).

Mamak'ın giydiği *demir don*, yani *demir giysi*, bir çeşit savaş zırhı olmalıdır (Eyüboğlu, 2019, s. 376).

Muhammed: Dede Korkut Kitabı'nda *Muhammed*, *Muhammed Mustafa* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Muhammet* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı 11 boyda geçer: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu, Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyu, Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy. Adı ayrıca Dede Korkut Kitabı'nın Giriş bölümünde de geçer. Türkmen varyantında adı rivayetlerde geçer (Gökyay, 1973, s. 327-328; Erdem, 1998, s. 801-802).

Oğuz Han: Dede Korkut Kitabı'nda *Oğuz Han* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 329).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Oğuz Han'ın adı tek bir yerde, "*Oğuz Hanun ilkıcısı*" ifadesinde geçmektedir (Gökyay, 1973, s. 329).

Perri Kızı: Dede Korkut Kitabı'nda *Perri*, *Perri Kızı* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 105).

Salur Kazan/Kazan: Dede Korkut Kitabı'nda *Han Kazan*, *Kazan*, *Kazan Beg*, *Kazan Han*, *Salur Han Kazan*, *Salur Kazan*, *Salur Kazan Beg*, *Salur-oğlu Kazan*, *Ulaş-oğlu Salur Kazan* olarak geçmektedir. Türkmen varyantında *Gazan*, *Gazan Baba*, *Gazan Beğ*, *Han Gazan*, *Salar Baba*, *Salır*, *Salır Gazan*, *Salır Han* olarak geçmektedir. Dede Korkut Kitabı'nda adı 8 boyda geçer: Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığı Boy, Kam Böri'nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu, Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Boy, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Begil Oğlu Emren'in Boyu, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu, Salur Kazan Tutsak Olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, İç Oğuza Dış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy. Türkmen varyantında adı 5 boyda geçer: Bamsım Birek, Imra, Oğuzların Melallaşmakı, İğdir, Gorkutın Gabrı Kazılığı-II. Türkmen varyantında adı rivayetlerde de geçer (Gökyay, 1973, s. 324-330; Erdem, 1998, s. 797-803; Ercilasun, 2004, s. 61-62). Türkmen Sahra el yazmasında, soylamalarda ve Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürdüğü Boy'da Kazan'ın adı geçmektedir (Ekici, 2019, s. 175-176, 190-191, 200-204).

Muharrem Ergin'e göre, Dede Korkut'ta, mevki bakımından Bayındır Han'dan sonra Kazan Bey gelmektedir. Bayındır Han'ın damadı olan Ulaş oğlu Salur Kazan aynı zamanda onun beylerbeyidir ve bütün İç Oğuz ve Dış Oğuz beyleri kendisine bağlıdır. Birlikte yapılan savaşları o idare eder, en önde ve ortada bulunur. Bayındır Han gibi akın izni verir ve beyleri divanına toplar. Oğuz beylerinin en büyük savaşçısı ve düşmanların en korkulu hasmıdır. Hikâyelerin üçü onun üzerinde toplanmıştır. İç Oğuz-Dış Oğuz karşılaşmasıyla ilgili sonuncu hikâyedeki asıl rol yine Kazan Bey'indir. Diğer hikâyelerde de sık sık sahneye çıkar (Ergin, 1989, s. 23-24).

Ali Duymaz'a göre, Dede Korkut Kitabı'na göre Salur Kazan, Hanlar Hanı Bayındır Han'ın güveyisi (damadı) ve Oğuzların beylerbeyidir. Kazan Han, Bayındır Han'ın buyruğunda olmasına karşın daha ön planda ve aktiftir. Dede Korkut Kitabı'nda, Salur Kazan ayrıca, "*kalın Oğuz'un paşası, Kan Apkaz'ın karımı, Kara Güne'nin kardaşı, Kara Pudak emmisi, Han Uruz'un babası Salur Kazan Bey*" olarak geçmektedir. Oğuz'un baş alplarından olan Salur Kazan, İç Oğuz beylerinden olmasına karşın, Dış Oğuz beyleri de yani bütün Oğuz beyleri ona tabidir (Duymaz, 1997, s. 11-13).

Gurbangül Guziçiyeva'nın bahsettiğine göre, Dede Korkut Kitabı'ndaki en önemli tiplerden biri Salur Kazan'dır. Salur Kazan eserde cesur, akıllı, bilge komutan, yüce insanlık değerleri taşıyan insan olarak görülmektedir. Hiçbir zaman dokunmadığa dokunmaz, kaçanı kovmaz, iman dileyeni öldürmez (Guziçiyeva, 2000, s. 175-176).

Dede Korkut'ta Salur Kazan, birçok bakımdan olumlu, insancıl bir tip ve iyi bir yönetici olarak işlenmiştir (Eyüboğlu, 2022c, s. 133).

Tepegöz: Dede Korkut Kitabı'nda *Depegöz* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 322; Ercilasun, 2004, s. 64).

Bahaeddin Ögel'e göre, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Çoban, Peri kızıyla birleşmiştir ki, bir insanla bir ruhun birleşmesi söz konusudur. Dede Korkut'ta çobanla Peri kızının birleşmesi sonunda pınar yoluyla gelen Tepegöz motifi, çok derin, eski, geniş mitolojik temellere dayanmaktadır. Tepegöz, bir dev ya da bir ruh olabilir. Hikâyedeki motifler, eski Türk diniyle, inanışlarıyla, gelenekleriyle bağdaşmaktadır (Ögel, 1995, s. 66-69).

Faruk Sümer'in kaydettiğine göre, Depe-Göz, üst üste yaptığı baskınlarla Oğuzları, özellikle de Dış Oğuzları korkunç yenilgilere uğratmış, Basat'ın ağabeyi Kıyan Selçuk, iki kardeşi ile Aruk Candan, Demir Donlu Mamak, Düzen Oğlu Alp Rüstem, Uşun Koca gibi beyler yapılan savaşlarda ölmüşlerdi. Basat, daha sonra Depe-Göz'ü yenip öldürmüş, ihtimal kardeşinin ve eldaşlarının öcünü almıştı (Sümer, 1959, s. 415).

Naciye Yıldız'a göre, Oğuz sahasında olumsuz dev tipi denildiğinde ilk akla gelen Tepegöz'dür. Tepegöz'ün çeşitli ağız ve lehçelerde *Kellegöz, Yekegöz, Yekçeşme, Calgızküz* şeklinde adlandırılan varyantları ve benzerleri de vardır. Dede Korkut'ta Tepegöz, babası çoban, anası peri kızı olduğu ve Oğuz'dan her gün iki insan yediği şeklinde tanımlanmaktadır ve Oğuz içinde kaos yaratan bir tiptir. Tepegöz'ün dünyaya gelişi normal bir evlilik sonucu değildir, bu bakımdan kutsal aile yapısını korumak için

yaratılmış bir tip olduğu da düşünülebilir, çünkü bu tip “*toplum tarafından kabul edilen evlilikler dışında dünyaya gelenler, bu durumu yaratanların ve çevrelerindekiilerin başına bela olacak bir felaketle karşılaşır*lar” mesajını yansıtmaktadır. Türklerin tarihin çok eski zamanlarından kalan olumsuz tek gözlü devler hakkındaki anlatıları Türk destan geleneğinde kökleşmiştir. İnsana benzeyen ve benzemeyen yönleri olan bu devler bir kaosu, bir düzensizliği temsil ederler, olumlu kahramanın onu yenmesiyle de kaostan düzene geçilmektedir (Yıldız, 2010, s. 42).

Fuzuli Bayat’ın eserinde söylediğine göre, Tepegöz, kaosu simgeleyen peri kızından çocuğu olarak dünyaya gelmiştir, dış görüntüsü de kaotiktir; kozmosun temsilcisi insan iki gözlüdür, o ise tek gözlüdür; insan etten, kemikten oluştuğu için kesici, delici etkilere açıktır, o ise vücudu et gibi gözüken ama kesilmez, delinmezdir; insan, hayvan eti yer, o, insan eti yer. Basat Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy’da, Basat’ın Tepegöz’le olan savaşı iki kardeşin kozmosu ve kaosu simgeleyen doğüstü güçlerin savaşındır. Belki de destanın eski varyantında Basat’la Tepegöz ikizdiler ve destanın konusu ikizler miti ile ilgilidir, iyinin kötü üzerindeki zaferidir. Dede Korkut Kitabı’ndaki bir-iki olay hariç geriye kalan savaşlar, mecliste oturma, toy, av, düğün gibi sahneler vb. gerçeklik ve tarihi coğrafi anlam taşımaktadır ve Oğuz ülkesinde sihir, olağanüstü olaylar, nesneler oldukça azdır. Fakat Basat Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy’da, Tepegöz’ün sihirli yüzüğü, ağaçta asılı sihirli kılıç, vücuduna ok, kılıç işlememesi, peri kızı vs. istisna teşkil etmektedir (Bayat, 2016, s. 144-151).

Tepegöz, bir çobanın bir peri kızına tecavüz etmesi sonucu bir gayrimeşru ilişkiden doğmuş, babası tarafından terk edilmiş, annesi tarafından sahiplenilmemiş, düzgün bir aileye sahip olamamış, üvey bir ailede büyümüş, sonra üvey ailesinden de kovulmuş bir tiptir/karakterdir. Yokluklar, eksiklikler, sevgisizlik, nefret, Tepegöz tipini/karakterini şekillendirmiş ve sonunda Tepegöz, Oğuzların başına bela olmuştur. Basat Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy, bu yönüyle aile kavramının, kurumunun; aile, ana-baba-kardeş sevgisinin ne kadar önemli olduğunu, bunların eksikliğinin ne gibi sonuçlara yol açabileceğini örneklemektedir (Eyüboğlu, 2023, s. 18).

Tepegöz’ün Basat Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy’da önemli bir yeri ve rolü vardır. Anlatıda kötü kahraman olarak işlenmiştir. Hatta anlatının birçok varyantı Tepegöz’ün adını taşıırken, bazı varyantlarında Basat tipi yoktur. Tepegöz, Aruz’un bir çobanının bir pınar kenarında bir peri kızının ırzına geçmesi sonucu doğmuş, Aruz tarafından evlat edinilmiş, Basat ile üvey kardeş olmuş, Oğuzlara birçok zararlar vermiş, sonunda Basat tarafından öldürülmüştür. Tepegöz tipinin kökeni mitolojiktir. Eski Türklerin, insanların şamanistik inanışlarının bir yansımasıdır. Tepegöz kötü bir dev tipidir. Anlatı binlerce yıllıktır, M.Ö. 1. bin yıla ait yazılı varyantı da vardır ve geniş Türk coğrafyasında, diğer birçok halklarda da görülmektedir.

Uşun Koca: Dede Korkut Kitabı’nda *Uşun Koca* olarak geçmektedir. Adı 2 boyda geçer: Basat Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy, Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu (Gökyay, 1973, s. 330).

Zeki Velidi Togan'ın eserinde yazdığına göre, Uysunlar, Dede Korkut'ta *Uşun Koca* olarak geçmektedir. Tarihte Fergana Dağları'nda belirtilen İğrek ve Çiğrek kabileleri de bu Uşun Koca'nın iki oğlu olarak gösterilmektedir (Togan, 1982, s. 124).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, *Uşun*, eski tarihlerde *Uysun*, Kazak Türkçesi'nde *Uyşun*, Cingiz tarihinde *Huşın*, ya da *Huyşın*, eski bir Türk kabilesinin adıdır (Gökyay, 1973, s. CLVIII).

Yapağılu Koca: Dede Korkut Kitabı'nda *Yapağılu Koca* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 330; Ercilasun, 2004, s. 64-65).

Orhan Şaik Gökyay'ın eserinde belirttiğine göre, Yapağılu Koca, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçen, halktan bir kişi olup, Tepegöz'ün Dede Korkut'la kestiği kesim sonucu onun yemeğini pişirmek üzere ayrılmıştır (Gökyay, 1973, s. CLXXIX).

Yünlü Koca: Dede Korkut Kitabı'nda *Yünlü Koca* olarak geçmektedir. Adı bir boyda, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da geçer (Gökyay, 1973, s. 330; Ercilasun, 2004, s. 64-65).

Orhan Şaik Gökyay'a göre, Yünlü Koca, Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da, Oğuz'la yaptığı anlaşma sonucu Tepegöz'ün yemeğini pişirmek üzere seçilmiş iki aşçıdan biriydi. Yapağılu Koca ile birlikte, halktan gelme kişilerdir (Gökyay, 1973, s. CLXXIX).

Sonuç

Dede Korkut Destanları başta olmak üzere destanların büyük çoğunluğu, başlangıçta eski devirlerde yaşamış önde gelen kişilerin yaşamlarını yansıtmıştır. Destanlar zamanla halk arasında yayıldıkça ve benimsendikçe, içerisinde halkın yaşamı yansıtmış, daha çok ön plana çıkmıştır. Böylece milletin tarihi-coğrafi-kültürel unsurları ve gelişimi de bir sözlü kültür ürünü olan destanlara yansımıştır. Destanlar artık toplumun yaşantısı, kahramanlar artık toplumun ideal insan tipi olmuştur.

Dede Korkut kişilerinde, her bir kahramanda birçok farklı tarihi tabaka vardır. Dede Korkut'ta kendilerine boy düzenlenen kahramanlar; Boğaç Han, Salur Kazan, Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Kan Turalı, Yigenek, Basat, Begil/Emren, Segrek, Uruz'dur. Bazı destanlarda başka kişiler de başkahraman gibi işlenmiştir. Buna Karacuk Çoban örnek verilebilir. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy özelinde ise başkahraman Basat olmakla birlikte bir karşıt kahraman olan Tepegöz de başkahraman gibi işlenmiştir. Hatta anlatının bazı varyantlarında Basat tipi yer almazken sadece Tepegöz görülmektedir ve anlatı onun adıyla bilinmektedir. Bu durum anlatıdaki kişilere de yansımıştır. Tepegöz'ün varyantları anlatıldığı millete ve coğrafyaya göre mahallileşmiş, farklı kişiler/karakterler/tipler de anlatıya dahil olmuştur.

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un konusu, bir kahramanın yurda zarar veren olağanüstü bir varlığı yenerek yurdunu kurtarmasıdır. Anlatının kökleri efsanevi-mitolojik-şamanistiktir, anlatılarda yer alan doğaüstü varlıklarla mücadele üzerine kurulmuştur. Bu açıdan Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyu ile benzeşmektedir. Destansı bir hava

verilmeye çalışılmış olsa da mitolojik, efsane yönü baskındır. Anlatı içerisinde farklı bölümler yer almaktadır, bunlar aslında farklı efsanelerdir. Basat'ın aslan tarafından büyüülmesi, Tepegöz'ün doğumu, Tepegöz'ün yurda verdiği zararlar, kahraman Basat'ın Tepegöz ile mücadelesi ve onu yenmesi aslında aynı zamanda farklı efsanelerdir. Bu efsane parçalarının tarihi kaynaklarda, Türk halkları ve başka milletler arasında birçok varyantları bulunmaktadır.

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'un başkahramanı Basat'tır. Destanda Tepegöz'ün zarar verdiği birçok Oğuz beyinin adı da geçmektedir. Destanı anlatan ozan anlatının çeşitli yerlerinde bildiği beylerin adlarını sayarak sahneyi kalabalık göstermeye çalışmıştır. Eski Türklerin, daha eski atalarının ortak hafızalarında, mitolojilerinde ürettikleri, tanırsallaştırdıkları doğaüstü kişiler/karakterler/tipler tarihi süreç içerisinde tarihileşme ve destanlaşma sürecine girerek, tarihi kişilerin hatıralarıyla kaynaşarak, tarihi kişi gibi algılanarak, mevcut görünümlerine evrilmişlerdir. Bir sözlü kültür ürünü olan Dede Korkut'taki her bir kişinin/karakterin/tipin, az veya çok, tarihi-destani-efsanevi-mitolojik yönleri vardır. Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy özelinde Tepegöz, Peri Kızı kişileştirilmiş doğaüstü varlıklardır. Her ne kadar insani çizgilerle tasvir edilmeye çalışılsa da Basat tipinin en alt tabakası da doğaüstüdür, totemistik kökleri olan olumlu bir dev tipidir. Nitekim suni bağlarla ilişkilendirildiği destani babası Aruz'un tasvirinde de bu durum görülmektedir. Aruz da iri yapılı, bir dev tipinde tasvir edilmiştir. Yani bu anlatı aslında alt tabakasında olağanüstü varlıklarla, devlerle ve onlar arasındaki mücadelelerle ilgilidir.

Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy'da Alp Rüstem, Aruz, Basat, Bayındır Han, Bügdüz Emen, Dede Korkut, Kapak Han, Kara Güne, Kıyan Selçük, Konur Koca Sarı Çoban, Mamak, Muhammed, Oğuz Han, Perri Kızı, Salur Kazan, Tepegöz, Uşun Koca, Yapağılı Koca, Yünlü Koca kişi adları geçmektedir.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığını; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Committee on Publication Ethics (COPE)'in tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Declaration

I declare that this study is original; that I have acted by the principles and rules of scientific ethics at all stages of the study, including preparation, data collection, analysis, and presentation of information; that I have cited sources for all data and information not obtained within the scope of this study and included these sources in the bibliography; that I have not made any changes in the data used, and that I comply with ethical duties and responsibilities by accepting all the terms and conditions of the Committee on Publication Ethics (COPE). I hereby declare that if a situation contrary to my statement regarding the study is detected, I agree to all moral and legal consequences that may arise.

Hakem Değerlendirmesi

: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması

: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review

: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest

: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support

: The authors declared that this study has no financial support.

Kaynakça

- Abdulla, K. (2015). *Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut*. Akt. Ali Duymaz. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ağacanzâde, P. (2011). “Dede Korkut Destanları Hakkında”, çev. Nuri Şimşekler, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25, s. 223-244.
- Akkoyun Koç, T. (2020). *Dede Korkut Hikâyelerinde Söylem Çözümlemesi Ve Kültürel Kimliğin Öğretimi*. Doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Bayat, F. (2000). “Dede Korkut Kitabı’nda Devletçilik”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şoleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 63-75.
- Bayat, F. (2016). *Mitten Tarihe, Sözden Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bekki, S. (2016). “Dedem Korkut Kitabı ile Altay Destanı Maaday-Kara Arasındaki Tarihi-Genetik Bağ”, *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi “Dede Korkut ve Türk Dünyası” (Çeşme-İzmir, 19-23 Ekim 2015) Bildiriler Kitabı, 1. cilt*, edit. Metin Ekici vd. İzmir: Ege Üniversitesi. s. 275-284.
- Boratav, P. N. (2012). *Türk Mitolojisi / Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi*. Çev. Recep Özbay. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Dursun, A. ve Torun, D. (2017). “Begil Oğlu Emren Anlatısında “Kahramanın Sonsuz Yolculuğu”, *Söylem Filoloji Dergisi*, 2 (2), s. 250-266.
- Duymaz, A. (1997). *Bir Destan Kahramanı Salur Kazan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/Türkmen Sahra Nüshası, Soylamalar Ve 13. Boy, Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım), Transkripsiyon, Aktarma*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Eliuz, Ü. (2001). “Dede Korkut Hikayelerindeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi”, *Bilig*, S. 18 (Yaz 2001), s. 63-86.
- Ercilasun, A. B. (2004). “Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması”, *II. Milletlerarası Dede Korkud Kollokyumu (Bakü, Azerbaycan, 21-26 Aralık 1998); Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1998/I*, TDK Yay., Ankara, 2004, s. 61-69.
- Erdem, M. (1998). *Dede Korkut Türkmenistan Varyantları*. Doktora tezi. Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, M. (1964). *Dede Korkut Kitabı / Metin - Sözlük*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı I. / Giriş - Metin - Faksimile*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

- Ergin, M. (2017). *Dede Korkut Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erman, K. (2014). Dede Korkut Destanı'ndaki Ordu ve Askerlik Değerleri. *Leges Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 97-115.
- Eyüboğlu, D. C. (2019). *Korkut*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Eyüboğlu, D. C. (2022). Dede Korkut'taki Basat. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6 (20), 123-140.
- Eyüboğlu, D. C. (2022b). Dede Korkut'taki Bayındır Han Üzerine Bir Değerlendirme. *Anasay*, (22), 275-315.
- Eyüboğlu, D. C. (2022c). Dede Korkut'taki Salur Kazan Üzerine Bir Değerlendirme. *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 6 (1), 87-145.
- Eyüboğlu, D. C. (2023). Dede Korkut'taki Tepegöz. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7 (1), 1-20.
- Eyüboğlu, D. C. (2024). *Dede Korkut Destanları*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu Mitolojisi - Anadolu Üçlemesi 2*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Feyzioğlu, N. (2004). "Dede Korkut Hikayeleri'nden Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikayesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım", *Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, s. 51-60.
- Genç, D. (2020). Dede Korkut'un Türkistan/Türkmen Sahra Nüshasında Yer Alan Kültürel Unsurlar. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E - Dergisi*, (7-1), 88-100.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Guzıçıyeva, G. (2000). "Gorkut Ata Kitabı ve Türkmen Destanları", akt. Güçmurat Sultanmuradov, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni (Ankara, 19-21 Ekim 1999) Bildirileri*, haz. Alev Kahya Birgül ve Aysu Şimşek Canpolat. Ankara: AKM Yayınları. s. 175-180.
- Iskakov, B. ve İbrayev, Ş. (2000). "Korkit Ata Kitabı", akt. Dinara Düysebayeva, *Kazakistan'da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nısanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 285-332.
- Jirmunskiy, V. M. (1961). "Kitabı Korkud" ve Oğuz Destanı Geleneği", çev. İsmail Kaynak, *Türk Tarih Kurumu Belleten*, S. 100, s. 609-629.
- Kırman, Ü. (2004). *Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi Ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı*. Doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Konıratbayev, A. (2000). “Korkut Ata Hakkında”, akt. Dinara Düysebayeva, *Kazakistan'da Dede Korkut*, haz. Abdimalik Nısanbayev vd. Ankara: AKM Yayınları. s. 147-182.
- Ögel, B. (1994). “Dede Korkut Kitabı'nın Eski ve Yazılı Kaynakları Hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz Destanı Parçaları ile Karşılaştırma)”, I. Sovyet-Türk Kollok-yumu, Bakü, 1-8 Temmuz 1988; *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1988, TDK Yay., Ankara, 1994, s. 113-128.
- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özarslan, B. B. (2012). “Dede Korkut Hikâyelerinde Egemenlik Kavramına Ait Unsurlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 35, s. 101-109.
- Özçelik, S. (2016). *Dede Korkut -Dresden Nüshası- Metin, Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sepetçioğlu, M. N. (1998). *Dedem Korkut'un Kitabı*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Sertkaya, O. F. (2022). "Dede Korkut Kitabı'nın Bursa Yazmasının "Giriş" Bölümü", *Dede Korkut Kitabı Bursa Yazması Tıpkıbasım*, Proje Koordinatörü: Hüseyin Buran. Bursa: Bursa Kültür Anonim Şirketi / Star Matbaacılık. s. 9-18.
- Sezer, M. A. (2019). Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerler Açısından Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Destan. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 84-92.
- Shahgoli, N. K. ve Yaghoobi, V. ve Aghatabai, S. ve Behzad, S. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım. *Modern Türk-lük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 147-379.
- Sümer, F. (1959). “Oğuzlar'a Ait Destani Mahiyetde Eserler”, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XVII/3-4, s. 359-455.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar / (Türkmenler) Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, A. (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapı*. Yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Togan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı. Resîdeddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Yıldız, N. (2010). “Türk Destanlarında Kötü Huylu Devler”, *Millî Folklor*, S. 87, s. 41-51.